

**РОЛЬ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА»****THE ROLE OF THE EDUCATIONAL TEXT IN TEACHING THE DISCIPLINE
“UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE”****Катиш Т.В.,***orcid.org/0000-0002-5442-6491**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»***Миронюк Л.В.,***orcid.org/0000-0001-8356-4431**старший викладач кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»*

У запропонованій статті здійснено стислий огляд теоретичних питань навчального тексту, що перебувають у площині лінгводидактичних студій. Досліджено роль навчального тексту в практиці викладання дисципліни «Українська мова як іноземна». Текст є одиницею репрезентування мовного матеріалу, оскільки вивчення мови на основі текстів є найбільш поширеною формою. Доведено, що тематичний текст, залучений у навчальний процес на початковому етапі (підготовчий курс) є насамперед засобом набуття іноземним студентом навичок, затребуваних у різних ситуаціях щоденного спілкування. Він має забезпечувати розвиток умінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності: говоріння (монолог, діалог, полілог), читання (розвиток мовлення), аудіювання (аудіотекст), письмо (переписування, конспектування тощо). Відтак підготовка студента до сприйняття, розуміння й аналізу різних типів словесних структур – один із аспектів викладання дисципліни «Українська мова як іноземна». Розкрито роль навчальних текстів у формі діалогу. У процесі вивчення мови навчальний текст завдяки його функціям: комунікативній, інформаційній, когнітивній, прагматичній та епістемічній – має стати підґрунтям для практичного оволодіння будь-яким видом мовленнєвої діяльності. Розуміння змісту чужомовного тексту та уміння на його основі створювати новий – показник набуття студентом високого рівня комунікативних компетенцій. Описано роль навчальних краєзнавчих текстів, які сприяють міжкультурному діалогу і водночас задовольняють комунікативні потреби, зокрема спонукають до обговорення та вираження емоцій не жестами, а вербальними засобами. Доведено необхідність використання в процесі навчання української мови різних культурологічних текстів. Надано методичні рекомендації щодо вивчення навчальних текстів іноземними студентами. Акцентовано увагу на принципі поступового ускладнення навчального матеріалу. Рекомендовано на кожному практичному занятті поетапно формувати та вдосконалювати конкретні мовленнєві уміння. Обґрунтовано, що навчальний текст є одним із найважливіших засобів забезпечення вирішення певного методичного завдання. Запропоновано апробовані на практичних заняттях з української мови як іноземної в Національному університеті «Запорізька політехніка» зразки сконструйованих тематичних та краєзнавчих текстів різного рівня складності та завдання до них. Дібрані зразки навчальних текстів повинні забезпечувати реалізацію освітньої функції на початковому етапі вивчення української мови як іноземної.

Ключові слова: текст, навчальний текст, тематичний текст, краєзнавчий текст, українська мова як іноземна.

The article provides a brief overview of theoretical issues of the educational text in the field of linguodidactic studies. The role of the educational text in the practice of teaching the discipline "Ukrainian as a Foreign Language" is examined. The text is a unit of representation of language material, since text-based language learning is the most common form. It is proved that a thematic text involved in the learning process at the initial stage (preparatory course) is primarily a means of acquiring skills which are in demand in various situations of daily communication. It should provide for the development of skills in all types of speech activities: speaking (monologue, dialogue, polylogue), reading (speech development), listening (audio text), writing (rewriting, annotation, etc.). Therefore, preparing students to perceive, comprehend and analyse different types of word structures is one of the aspects of teaching the discipline "Ukrainian as a Foreign Language". The role of educational texts in the form of dialogue is described. In the process of learning a language, an educational text, due to its functions: communicative, informational, cognitive, pragmatic and epistemic, should become the basis for practical mastery of any type of speech activity. Understanding the content of a foreign language text and the ability to create a new one on its basis is an indicator of a student's acquisition of a high level of communicative competence. The role of educational local lore texts that promote intercultural dialogue and at the same time satisfy communication needs, in particular, encourage discussion and expression of emotions through verbal means rather than gestures, is outlined. The necessity of using various cultural texts in the process of teaching the Ukrainian language is proved. Methodological recommendations for the study of educational texts by foreign students are provided. Attention is focused on the principle of gradual complication of the educational material. It is recommended to form and improve specific speech skills in stages at each practical lesson. It is substantiated that the educational text is one of the most important means of ensuring the solution of a certain methodological task. The samples of constructed thematic and local lore texts of different levels of complexity and tasks for them, tested in practical classes in Ukrainian

as a foreign language at the National University "Zaporizhzhia Polytechnic", are offered. The selected samples of educational texts should enable the implementation of the educational function at the initial stage of learning Ukrainian as a foreign language.

Key words: text, educational text, thematic text, local lore text, Ukrainian as a foreign language.

Постановка проблеми. «Українська мова як іноземна» (УМІ) є допоміжною дисципліною як для тих іноземних громадян, які прагнуть навчатися в Україні, так і для студентів-іноземців, котрі, вступивши до вишу, мають слухати лекції, працювати на практичних заняттях, виконувати лабораторні, курсові й підготуватись до написання та захисту магістерської роботи. Відтак підготовка студента до сприйняття, розуміння й аналізу різних типів словесних структур – один із аспектів викладання цієї дисципліни. А текст, «вербальні одиниці якого представлено різними структурами мовної системи» [1, с. 192], є однією з найголовніших комунікативних одиниць, котрою послуговується людина в мовленнєвій діяльності. Водночас текст – це важливий інструмент, без якого складно уявити вивчення будь-якої іноземної мови, зокрема й української. Лінгвістична підготовка студентів-іноземців зазвичай зреалізовується на зразках письмових та усних текстів. Значна увага до тексту на заняттях з української мови як іноземної зумовлена насамперед забезпеченням навчального процесу, зокрема розширення, поповнення мовних знань студента, тренування та набуття мовних і мовленнєвих навичок. Навчальний текст є прикладним аспектом і використовується для викладання будь-якої іноземної мови. Тож докладне вивчення ролі навчального тексту в процесі викладання «УМІ» є наразі актуальним і потребує ґрунтовних наукових студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми залучення різних текстових матеріалів до навчального процесу викладання української мови як іноземної студіювали Г. П. Василькевич, Ю. М. Галка, Н. В. Грицик, С. М. Дерба, Т. П. Беценко, О. А. Качала, Т. К. Полонська, Г. Д. Швець та ін. Теоретичні питання навчального тексту перебувають у площині лінгводидактичних досліджень. Структура і типологія навчальних текстів наразі формується і є предметом наукових студій. Так, на «навчальний текст» як феномен, що потребує різносторонніх підходів щодо його вивчення, вказує Л. М. Шевчук і пропонує, спираючись на думку Г. Зюммера про критерії добору текстів в навчальній діяльності, тлумачити термін з позиції семантики слова «навчальний», яке подане в одинадцятитомному тлумачному словнику «Сучасної української мови» [2, с. 41]. Я. П. Кодлюк вбачає в «навчальному тексті» складну систему, у якій

поєднується «його зовнішнє оформлення, що допомагає диференціювати різний за значущістю навчальний матеріал», і «внутрішня будова, яка включає педагогічно доцільний зміст, вдале мовленнєве оформлення, логічність і послідовність викладу, що ... забезпечують реалізацію основних функцій навчання – освітньої, розвивальної та виховної» [3, с. 25]. Н. Ф. Баландіна обґрунтовує дихотомічну сутність навчального тексту – статичну та динамічну, розглядаючи його як утворення в усталеній і завершеній формі, сформованій унаслідок діяльності, яка за відповідних умов може спричинити іншу діяльність – дискурсивну. Дослідниця доводить, що змістова і формальна текстова інформація є основою для її інтерпретації іншими суб'єктами і сприяє продукуванню нових (вторинних) текстових структур, а відтак впливає на динаміку освітнього процесу [4, с. 96]. Відтак прикладна роль навчального тексту незаперечна. Тож, незважаючи на активне зацікавлення лінгвістами проблемами вивчення навчального тексту, його функціонування на різних етапах викладання дисципліни «Українська мова як іноземна» ще потребує докладного наукового дослідження.

Постановка завдання. Мета роботи – проаналізувати роль навчального тексту в процесі викладання української мови як іноземної. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розглянути теорію навчального тексту;
- дібрати зразки навчальних текстів для забезпечення реалізації освітньої функції на початковому етапі вивчення української мови як іноземної;
- надати методичні рекомендації щодо вивчення навчальних текстів іноземними студентами.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення ролі навчального тексту в процесі викладання української мови як іноземної звернулись до традиційного комплексного інструментарію загальнонаукових методів, зокрема опису, систематизації теоретичних відомостей, узагальнення та порівняння.

Одним із засобів навчання української мови як іноземної є текст. Навчальна цінність тексту полягає в тому, що він містить фонетичний, лексико-граматичний, синтаксичний, графічний матеріал, містить екстралінгвістичну, соціокультурну

інформацію і затребуваний в усіх видах мовленнєвої діяльності: говоріння (монолог, діалог, полілог), читання (розвиток мовлення), аудіювання (аудіотекст), письмо (переписування, конспектування тощо). Головною ознакою навчального тексту для іноземців, на думку Л. Селіверстової, є наявність у ньому «ядра ментального лексикону», тобто лексики, задіяної в процесах мовлення і мислення [5, с. 201].

Текст входить у лінгвістичний компонент змісту навчання і є різновидом навчальної сфери спілкування й ситуації професійного спілкування. Цілком погоджуємося з поглядами Г. Д. Швець на навчальний текст як засіб забезпечення вирішення певного методичного завдання. Дослідниця пропонує вважати текст навчальним за такими ознаками: 1) відібраний / створений, що, по суті, співвідноситься з поняттям автентичний / неавтентичний текст; 2) зорієнтований на певний контингент учнів; 3) попередньо продуманий, спроектований і методично опрацьований організатором навчального процесу (автором підручника, викладачем, учителем) відповідно до навчальної мети. Науковиця сформулировала принципи моделювання навчальних текстів і запропонувала таку їх класифікацію: тематичні («фреймоподібні»), краєзнавчі, художні, навчально-наукові [6, с. 171–176].

Текст, залучений у навчальний процес на початковому етапі (підготовчий курс) викладання УМІ, є насамперед засобом набуття студентами-іноземцями навичок, затребуваних у різних ситуаціях щоденного спілкування. Тому навчальні тексти, відповідно до запропонованої Г. Д. Швець класифікації, на побутові / навчальні теми («Знайомство», «Гуртожиток», «Мій день», «Відпочинок», «Наш університет» тощо), краєзнавчого спрямування («Україна», «Київ», «Запоріжжя» тощо) можуть стати підґрунтям для засвоєння студентами лексичного матеріалу, усталених морфолого-синтаксичних конструкцій і можливістю практичного застосування їх у комунікативному середовищі. Безперечно, для тематичних текстів особливо важливим є методичний принцип поступового ускладнення навчального матеріалу. Добираючи тексти для вивчення мови, викладач має враховувати обсяг засвоєних студентом лексико-граматичних та синтаксичних структур, а також зважати на максимальне наближення змісту до реальних життєвих і мовленнєвих ситуацій. Пропонуємо зразки сконструйованих нами елементарних тематичних текстів, які можна використовувати вже на перших заняттях з УМІ.

Текст 1.

В аудиторії

Ось кімната. Це аудиторія. Тут студенти. Це підлога, а це стеля. Там лампи. Це дошка і крейда. Це вікно, а там двері. Це стіл і стілець. Тут підручник, зошит, словник, ручка й олівець. Ось підручник. Тут букви. Тут фрази. Тут текст. Ось дошка. Тут слово «мапа». «М» – це приголосний звук, «п» – приголосний звук, «а» – голосний звук. «Ма – па» – це склади.

Текст «В аудиторії» розрахований на закріплення лексичного матеріалу, зокрема й мовних одиниць, що забезпечують мовцю можливість вербальними засобами (*тут / там*) без залучення дієслівних форм пояснити місце розташування предметів у просторі, та кращого запам'ятовування вивчених граматичних форм числа української мови. До цього тексту рекомендуємо завдання на зразок: 1) Доповніть фразу: *Це стіл і ...; Це олівець, а це ...; Це дошка, а там...* тощо; 2) – Фаріде, що це? – Це ...; 3) Опишіть аудиторію.

Текст 2.

Наша група

Ось наша аудиторія. Тут працює наша група. Мене звати Агойлі. Це мій стіл, мої зошити, мої підручники і моя ручка. Це мій друг Ашил. Це його книги, його ручка і його словник. Ось наша студентка Імен. Тут її речі. Тепер урок. Викладач запитує: «Як тебе звати?». Студент відповідає: «Мене звати Ашил». Викладач запитує: «Звідки ти?». Студент відповідає: «Я з Марокко». Викладач запитує: «Як звати твого друга?». Студент відповідає: «Його звати Фарід». Викладач запитує: «Звідки він?». Студент відповідає: «Він також з Марокко». Викладач каже: «Дуже добре, Ашиле». Потім Імен читає текст по-українськи. Вона читає голосно і виразно. Ми слухаємо текст. Ми навчаємося.

Текст «Наша група» є зразком функціонування лексичних одиниць відповідно до опрацьованого задалегідь теоретичного лексико-морфологічного матеріалу: *група, аудиторія (іменники), працювати, читати, запитувати, відповідати* (дієслова), *голосно, виразно* (прислівники) – і тому цілком доступний для розуміння викладеного змісту. Студенти набувають перших навичок комунікування й навчаються описувати засобами української мови своє місцеперебування. До цього навчального тексту можна запропонувати низку практичних завдань: прочитати чи переказати текст, скласти діалог, провести рольову гру (студент – викладач, студент – студент) тощо. Далі після подібних нескладних текстів, у яких часто повторюється лексико-граматичний матеріал

перших місяців навчання, доцільно поступово залучати в навчальний процес складніші адаптовані та неадаптовані навчальні тексти.

Зазвичай, перебуваючи в чужій країні, людина прагне дізнатися про туристичні місця, історико-культурні пам'ятки, свята, традиції тощо. Тому культурологічні тексти, що містять інформацію про історію, культуру, духовні цінності народу є дієвим навчальним ресурсом і надзвичайно важливі в процесі викладання української мови як іноземної. Науковці виокремлюють такі типи культур: 1) інформаційну (фактичну) – знання історії, географії, загальних відомостей, якими володіє типовий представник суспільства; 2) поведінкову – особливості взаємин у суспільстві, норми, цінності, розмовні формули, мова тіла; 3) традиційну – художні цінності [7, с. 277]. Тож обізнаність студента у сфері української культури, історії, географії не тільки поглибить знання іноземного студента, а й сприятиме адаптації в чужомовному середовищі та стане одним із способів формування комунікативної компетентності.

Матеріал про систему цінностей народу можна подавати вже з перших занять. Наприклад, розмова про національні страви дає можливість дізнатися про смакові уподобання студентів, їх національну кухню та порівняти її з українською. Знання іноземної аудиторії допоможе викладачеві вибрати певний ракурс у поданні краєзнавчої інформації, сформулювати провідну ідею в роботі з темою, а знання української дійсності – сформулювати реальні, а тому цікаві запитання та організувати активну мовленнєву практику. Навчальні краєзнавчі тексти, на нашу думку, мають сприяти міжкультурному діалогу і водночас задовольняти комунікативні потреби, зокрема спонукати до обговорення та вираження емоцій не жестами, а вербальними засобами. Вони, як і тематичні, повинні відповідати принципам інформативної доступності та поступово ускладнюватися в процесі набуття іноземним студентом мовленнєвих навичок. Наводимо приклади краєзнавчих навчальних текстів, апробованих на практичних заняттях з УМІ в Національному університеті «Запорізька політехніка».

Текст 1.

Хортиця

– Вітаю, Агойлі. Як справи? Що ти робив у вихідні?

– Вітаю, Фаріде. Дякую, добре. У неділю я з Імен був на Хортиці.

– О, це цікаво? А що таке Хортиця?

– Хортиця – це найбільший острів на річці Дніпро. Його площа – 23, 59 квадратних кіломе-

трів. Острів добре видно з центрального району міста.

– Агойлі, що тобі там сподобалось?

– Мені сподобався історико-культурний музейний комплекс «Запорозька Січ». Це музей-фортеця. На його території є храм, будинки, козацькі курені, кузня, гончарня, гармати і багато артефактів. А ще там виступав Кінний театр «Запорозькі козаки». Мене найбільше вразили трюки на конях та старовинний ритуал посвячення в козаки, у якому я взяв участь.

– Так, це справді цікаво. У наступні вихідні я теж поїду на Хортицю.

Текст «Хортиця», сконструйований у формі діалогу, сприяє актуалізації лексико-граматичних словформ звертання, розпитування, вираження подиву чи захоплення, згоди чи незгоди тощо та поповнює поняттєвий і лексичний мовленнєвий запас студента. Окрім цього, важливим фактором для засвоєння чужої мови також є розуміння й практичне використання в мовленні частовживаних питальних конструкцій з метою отримання необхідної інформації (зокрема для української мови характерні такі: *Як справи? Що це? Що ти робив (-ла) ...? Що ви (учора/ вранці/ увечері) робили? А що таке ...? Що тобі (вам) сподобалось ...?* тощо) як одного з невід'ємних компонентів синтаксичної структури діалогічного тексту.

Текст 2.

Місто Запоріжжя

Запоріжжя – це велике місто. Воно розташоване на півдні України. Тут є річка Дніпро. Населення приблизно 900 тисяч чоловік. Дата заснування міста – 14 жовтня 1770 року. Спочатку там були дерев'яні будинки. Вони були навколо фортеці. Вона називалася Олександрівська. Тому місто назвали Олександрівськ. А у 1921 році місто перейменували в Запоріжжя.

На сьогодні Запоріжжя – це велике промислове місто. Тут є заводи: металургійні, машинобудівний та енергетичний. Там виготовляють різні марки металів, авіаційні мотори, підіймальні крани та багато іншої продукції.

Запоріжжя – це культурний і науковий центр. Тут є університети, коледжі, школи. У місті є філармонія, театри, кінотеатри, багато бібліотек та музеїв. Майже в центрі міста є острів Хортиця. Він дуже великий. Острів знаходиться посередині річки Дніпро. На Хортиці є Музей історії українського козацтва, історико-культурний комплекс «Запорозька Січ». Там дуже добре видно Дніпрогес. На Хортиці дуже гарна природа. Це дуже гарне місто. Тут є бульвари, проспекти, вулиці, парки, там росте багато

дерев і квітів. Центральна вулиця Запоріжжя називається проспект Соборний. Його довжина 12 кілометрів. Там є банки, офіси, кінотеатри, театри, магазини.

Запоріжці дуже люблять своє місто.

Перед роботою з текстом «Місто Запоріжжя» доцільно актуалізувати лексико-граматичні знання, виконати дотекстові завдання на зразок: 1) Запишіть рідною мовою слова: *місто, південь, північ, захід, схід, музей, завод, метал, населення, століття*; 2) Провідмініайте дієслова за особами: *називатися, виготовляти, любити*; 3) Запишіть дієслово *бути* в теперішньому, минулому і майбутньому часі. А після читання тексту запропонувати відповіді на питання за змістом, наприклад: *Де знаходиться місто Запоріжжя? Яка перша назва Запоріжжя? У якому році засновано місто Запоріжжя? У якому році перейменовано місто? Що таке Хортиця? Де знаходиться острів Хортиця? Що є на Хортиці? Які заводи є в Запоріжжі? Що виготовляють на заводах? У Запоріжжі є філармонія? Чому Запоріжжя культурний і науковий центр? Як називається центральна вулиця Запоріжжя?* Доцільно вже на початковому етапі викладання УМІ навчати іноземних студентів створювати вторинний текст. Задля цього можна задіяти в навчальному процесі, як приклад, такі післятекстові завдання:

1) Складіть діалог за текстом; 2) Розташуйте подані речення відповідно до змісту тексту; 3) Складіть коротку розповідь про місто Запоріжжя.

Висновки. На початковому етапі (підготовчий курс) викладання української мови як іноземної навчальний текст доцільно використовувати задля запам'ятовування лексико-граматичних слів, розуміння та засвоєння синтаксичних конструкцій тощо. Він є одним із дієвих засобів формування мовленнєвих навичок у певній типовій ситуації, насамперед у побутовому спілкуванні (усна форма) та навчальній сфері (усна та писемна форма). З цією метою доречно, дотримуючись методичного принципу поступового ускладнення, залучати в навчальний процес тексти тематичні та краснорічні. Поетапно на кожному практичному занятті формувати та вдосконалювати конкретні мовленнєві вміння. Отже, для ефективного навчання викладач має добирати тексти так, щоб забезпечити розвиток мовленнєвих навичок у студентів з певним рівнем мовної підготовки. Розуміння студентом-іноземцем змісту тексту та вміння на його основі створювати новий – показник набуття ним високого рівня комунікативних компетенцій. Прикладна роль художнього та навчально-наукового тексту в процесі викладання УМІ може стати предметом окремих наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беляєва О. М. Мовленнєва комунікація: структура, види, форми, перешкоди. *Світ медицини та біології*. Полтава, 2016. № 1(55). С. 187–193.
2. Шевчук Л. М. Навчальний текст як феномен: сутність та визначення. *Sectoral research XXI: characteristics and features*. Chicago, USA : Collection of scientific papers «SCIENTIA». 2022. Volume 3. С. 40–42.
3. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення у галузі початкової освіти України (1960–2000 рр.): автореф. дис. д-ра. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2005. 32 с.
4. Баландіна Н. Ф. Навчальний текст і навчальний дискурс: ключі до розуміння. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія Філологія : зб. наук. праць. Київ: вид. центр КНЛУ, 2017. Т. 20. №2. С. 92–97.
5. Селіверстова Л. І. Психологічний аспект дослідження навчального тексту для іноземної аудиторії. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки* : зб. наук. праць. Вип. 14. Харків, 2009. С. 195–201.
6. Швець Г. Д. Моделювання навчального тексту: термінологічний та методичний аспекти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Випуск 58. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2017. С. 170–178.
7. Туркевич О. В. Особливості використання культурологічних текстів у процесі навчання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С. 277–280.